

Georg Brandes' rustale

Taler

Georg Brandes
Kritiker og litteraturforsker

Dato

23. september 1913

Sted

København

Det var i Aar i Februar i Toget mellem Messina og Palermo.

Jeg havde vandret om i Messina, den af gentagne Jordskælv jammerfuldt nedbrudte By. Nu læste jeg i Toget til min Opmuntring en Artikel af en dansk Forfatter, den dybt religiøse Jakob Knudsen.

Der stod: »Noget af det Friskeste, der er sket i min Levetid, er Jordskælvet i Messina. Midt i Nutiden, der raadner op af Humanitet, viser han sig, som han er, den Gamle, evigfrisk, fuldkomment »inhumane«... Han vil dog vise, ogsaa ved en extra Lejlighed, hvor daarligt de passer paa ham, de vandle Egenskaber, som hans verdsligsindede Dyrkere tillægger ham. Hundredtusind Mennesker, onde og gode, sunde og syge, rige og fattige, troende og vantro – væk er de! Knuste.«

Jeg læste det, og jeg glædede mig over dette nye kraftige Vidnesbyrd om, i hvor høj Grad de har Ret, der forkynder Fornuftens Upopularitet og den religiøse Følelses Tilbagevenden i vore Dage.

Jeg havde i nogen Tid siddet ene, da i Termini en ung Mand med aabent Ansigt og kraftig Skikkelse traadte ind i min Vogn. Han hilste og forestillede sig. Han var Græker, og hans Navn var Theseus.

Et heroisk Navn, sagde jeg. – Jeg vilde nødig gøre det Skam. – De er oprørt over en eller anden Minotauros og vil nedlægge ham? – Ja, der er en Minotauros, jeg vilde bekæmpe. – Til en Theseus hører en Ariadne. De har vel ikke allerede ladet hende sidde paa Naxos? – Jeg er ene, som De ser, Men jeg kender en Ariadne. – Har hun ført Dem ind i Livets Labyrint og givet Dem Ariadnetraaden i Hænde, saa De sikkert finder Deres Vej? – Ak nej, min Ariadne er ikke den antike. Den moderne Ariadne er *traadlos* som den moderne Telegraf. Ved Telegrafren

betegner Traadløsheden et Fremskridt; men ved Ariadne? Hvad mener De?

Desværre sagde jeg, jeg frygter for, at Tilfældet er typisk. Vor Ariadne er traadløs. Det er i vore Dage sjældent Kvinden, der lægger Ledetraaden i vor Haand. Jeg tror, vi maa finde den selv, allesammen, Mænd som Kvinder. –

Den unge Græker steg ud i Palermo.

Det, vi kalder *Ledetraaden*, det, som fører sikkert ind i Tilværelsens Labyrinter og ud af dem, det som leder til Sejr endog over den friskeste gamle Minotauros, der uden Blinken knuser Hundredtusinder mellem sine Kæber, det er, hvad man med et andet Ord kalder *Idealet*.

Undertiden faar et Lands Ungdom Ledetraaden formelig trykket i Haanden. Undertiden aabenbarer sig for et Lands Ungdom dens Formaal i en Lysglans, saa det ikke kan forfejles. Denne Ungdom staar da for et historisk foreskrevet Ideal. Saaledes den italienske Ungdom mellem Aarene 1820 og 1870. Parteret mellem fremmede og indfødte Voldsmænd led Italien Kvaler, der var fuldt saa haarde som Polens. Meget, saare meget, tydede paa, at det vedblivende vilde faa Polens Skæbne. Carbonariernes Oprør blev tilintetgjorte. Rom blev stormet af Franskmændene. Men Mazzini havde lært Ungdommen at ofre Arbejd, Frihed, Liv for denne ene simple Tanke, *Italien*, ét og uafhængigt. Ham fulgte Garibaldi og Cavour. Stykke for Stykke vandtes: Lombardiet først, saa Toskana, saa ved heltemodige Opofrelser Sicilien og Neapel, saa Venedig, saa Kirkestaten, Indtil Idealet var virkeliggjort paa Jorden, og Italien, der ikke siden Romertiden havde været et uafhængigt Hele, stod der helt og frit.

Disse Slægter med deres Martyrer i Titusindvis lykkedes det at leve og dø for et Ideal og se det virkeliggjort. Det var et *Frihedsideal*. Nu, da det ikke mer er Drøm og Længsel, er det hos den italienske Ungdom fulgt af et *Magtideal*. Italienerne, der saa nylig kæmpede for deres egen Frihed, kæmper nu for Magten, og den opnaas ved Undertrykkelse af Araberne i Tripolis.

Magtidealet er den tyske Ungdoms som det moderne Italiens. Man stræber ogsaa i Frankrig at udfolde Mandighed som Middel til Magt. Det er næsten kun

ulykkelige Landes Ungdom som Polens eller Finlands, der endnu ikke sværmer for Magt, men for Frihed.

Hvad er den nordiske Ungdoms Ideal? At bevare de nordiske Landes Uafhængighed er en Opgave, men ikke netop et Ideal. Hvad vil den, Oplysning, høj Civilisation, Spredning af Menneskelykke, Optugtelse til Heltemod? Den maa selv give Svaret.

Foreløbigt bør de tre nordiske Magter og Folk se at holde sammen. I Aaret 1905 sendte en Spøge- og Spottefugl mig følgende Vers:

SKANDINAVISK FÆDRELANDSSANG

Tre vakre smaa Nationer
huser det høje Nord,
Hver tæller nogle Millioner
pæne Mænd og Koner,
selvglade smaa Personer,
hvis indbyrdes Afsky er saare stor.

Er Skandinaver lidt dorsche,
iltert er dog deres Had.
Det ser man uden at forske,
Svensken foragter de Norske,
For Nordmænd er Danskerne Torske,
For en Dansk er en Svensker en rigtig Rad.

Svensken ser ned paa den Danske
som sølle, snaksom og snu.
For Dansken vil Nordmanden ganske
bondsk kun hans Sprog forvanske.
Svensk er for den fædrelandske.
Nordmand fra Norge en Pest og Gra.

Tre dydige Smaafolk heroppe

spænder, sædelig purt,
Ben for hinandens Kroppe.
Hver er i Blodtørst en Loppe,
i Kæft en halsende Moppe,
saadan gør hverandre de Livet surt.

Digtet var underskrevet: *En Skandinav*. Det var, som Ewald siger, ingen Odeflugt.

Siden 1905 er Forholdet uden Tvivl meget forbedret, men ak! Det har talrige Gange været forbedret – for atter at forværres. Og Skandinavien findes ikke paa Kortet.

Der gives et underligt, trist Land, som heller ikke findes paa Kortet, hvor der er koldt i Skyggen og lidt koldere i Solen, hvor de slette Mennesker er dumme og glubske, og de gode Mennesker ikke tapre; hvor Kvinden hver Dag bliver lidt mindre kvindelig og Manden ikke hver Dag mere mandig.

Det Land er til, skønt det ikke er afsat paa Kortet.

Den gamle Inddeling af Menneskeslægten i Officerer, Barnepiger og Skorstensfejere slaar ikke længer til. De Danske f. Ex. er enten Præster eller Journalister. Enten bekymrer de sig tungt om Næstens Moral, eller de lægger flagrende Lethed for Dagen. Begge Dele klæder dem desværre forbandet. Gør den Danske Krav paa elskværdig Fordomsfrihed, saa springer han ud af Vinduet for at vise sin Lethed. Er han derimod alvorstfuldt optaget af Næstens Skavanker, saa tilgiver han sig selv enhver Skrøbelighed overfor Kvinder og Kasser, men bliver ikke træt af at fælde Domme over de andre, Domme, som skal gælde for alle Tilfælde. Det falder ham ikke ind, at Moralen stiller hvert enkelt Tilfælde for en indre Jury.

Den, der taler til Russer, burde jo kunne moralisere. Det er ikke netop mit Fag. Men jeg skal efter Evne forsøge:

Vogt Dem for altfor megen Whisky! Den sløver. Da Troen paa Djæveln begyndte at svækkes, satte man ham paa Whisky-Flasker og solgte ham. San fik Folk Troen i Hænde.

Vogt Dem for altfor megen Tobak! Den gør Luften kvalm og den sløver Tanken. Den forvandler nødvendig Omtanke til ligegyldigt Drømmeri.

Vogt Dem for Løg, Løg til Bøf, Løg i Salater, allevegne, Man taler om Lystmord. Løget er den sande Lystmorder. Det forpester Aanden og myrder saaledes Glæden ved Kysset.

Vogt Dem ikke for Kaffe, men for Troen paa, at De kan læse Deres Skæbne i Kaffegrundset. Vogt Dem for al den Overtro, der kaldes Tro – paa lignende sort Bundfald.

Vogt Dem for Spil. Børsmænd har gjort Danmarks grønne Sletter til et eneste stort grønt Klæde, hvorpaa der af alle Landets Dumrianer uafsladeligt spilles og tabes. Følg De Anvisningen i *Faust*:

Such er den *redlichen* Gewinn
Sei er kein schellenlauter Thor!

Vogt Dem for grimme Udskejelser, men vogt Dem ikke for Kærligheden. Den har stor Betydning, bl. a. for Russen.

Kærlighed fremmer nemlig Indbildningskraften og gør den frugtbar. Elskov er som Værtshusene i Spanien. Man finder dèr ikke andet, end hvad man selv bringer med.

Elskov er dernæst som Jernbanevæsenet. Dels fordi den stadig foranlediger Ulykker i ikke ringe Tal, dels fordi den værner til Præcision.

Et Stævnemøde berammes jo altid til et ganske bestemt Tidspunkt, paa et ganske bestemt Sted. Imidlertid kommer som bekendt en af Parterne i Reglen for sent eller venter i en ganske anden Gade.

Derfor tabes bl. a. ethvert Slag. Et Slag er jo kun et Stævnemøde i større Stil,

berammet til fastsat Tid og Sted, hvor da regelmæssigt paa et for sildigt
Klokkeslet forsinkede Tropper indfinder sig og støder paa nogle uforudsete
Fjender – hvad da kaldes Verdenshistorie.

Derfor er endnu aldrig noget Slag blevet vundet, men ethvert Slag blevet tabt af
den Part, der marcherede galt eller kom for sent – hvorpaa Modparten erklærer
sig for Sejrherre og beholder Valpladsen.

Noget Lignende finder Sted i Kærligheden. Lad den da være Dem en Skole i
Præcision!

Vi taler med ærefrygt om *det Uendelige*; Oldtidens Grækere talte med Afsky om
det Endeløse (Apeiron), deres Udtryk for Vrøvlet.

Vogt Dem for Vrøvlet! Det er den nationale Bændelorm, der har voxet sig til en
Midgaardsorm, som endnu ikke har fundet sin Thor. Vogt Dem for Vrøvlet!

Hos de mere storstilede Dumrianer i Danmark ligger det sjældent helt udenpaa.
Det skimtes først som en lille ubetydelig Traadende, en af dem, der kan stikke
frem fra en ellers ulastelig Dragt. Det synes et Fnug. Men tager De fat i
Traadenden, saa følger en hel Traadrulle, et helt Garnnøgle, der ruller sig op og
triller for Foden som Graagarnsnøsterne i *Per Gynt*:

Vi er et Løsen,
Du skulde stillet os.
Se, hvor Dosen
har ynkeligt pillet os!

Tilvejs vi skulde
som skakende Røster,
og her maa vi rulle
som Graagarns-Nøster.

Vogt Dem for de Nøster!

Det er humoristisk at leve i en Tid, hvor Kvinden er bleven en traadløs Ariadne
(med og uden Stemmeret), og i et Land, hvor Manden er i Stand til at spy Vrøvl
i endeløse Kabler.

Vogt Dem til syvende og sidst for dem, der fortæller Dem om Videnskabens Bankerot og taler ilde om Forstanden, dem, der lærer, at Forstanden er et daarligt Værktøj, der kun kan spalte og sønderdele, mens det Højeste alene naas ved Intuition, blot findes ved Instinkt.

De Folk giver det gamle Raad: Vær Aladdin! Gaa du blot med Hænderne i Lommen, saa gør Lampens Aand Mirakler for dig!

Alle de afgørende Fremskridt i Videnskab og Teknik skyldes den prøvende, eksperimenterende Forstand, de tusind Gange gentagne Forsøg. Tal da aldrig overlegent om Videnskaben! Tænk aldrig ringe om Forstanden!

Dog tro endnu mindre, det er min Agt at tale nedsættende om Intuition og Instinkt. Intuitionen er det Første og det Sidste, Begyndelsen og Enden, men den er ikke Vejen, ikke Fremgangsmaaden. Intuition er ikke nogen Metode, og De som Arbejdende behøver en Metode.

Intuition og Instinkt er *Geniets* Virkemidler; de er ikke Redskaber for aandelige Arbejdere. Skønt den frembringende Genius, Opdager, Kunstner visselig behøver megen Forstand, er Syn og Naturdrift dog Hovedsagen for Geniet.

Geniet beundrer vi, men forsøger vi ikke at efterligne.

Der er f. Ex. i Malerkunsten adskilligt, som kan læres. Dog, der er nogle faa, som ikke behøver møjsomt at blande Farver, men som dypper deres Pensel i Morgenrøden, i Dæmringen, i Himmelblaaet, i Tusmørket, i Halvlyset, i Skyggebølger, og saa maler.

Der er adskilligt, som kan læres med Hensyn til god Talekunst. Men der er nogle faa, hvis oratoriske Stils Brokade af og til brister i Folderne, saa Poesiens nøgne Skønhed ses derunder.

Der er enkelte, der har udforsket Naturen saa grundigt, at de har kunnet den udenad, som Michelangelo har kunnet fremstille overmenneskeligt skønne Mands- og Kvindeskikkelser *uden Model*. Han har formaaet at spille Naturen fra Bladet. Michelangelo laa dér paa Ryggen paa sit Stillads for at male Loftet i det sixtinske Kapel: men hans Hoved laa i selve Naturens Skød, og han

genfrembragte Naturen, større og dejligere end andre saa den, Adam og Eva, Guder og Heroer. Han skabte Menneskelegemet om til det Sublime uden at forgribe sig paa Naturen.

Der har været en anden Enkelt, Shakespeare, som har staaet for selve Naturens Aasyn og har flettet dens Haar paa talrige lunefulde Maader, alt som det bedst stemmede med hans Følelse og tog sig ud i hans Kunst.

Der har været en Goethe, en Natur i Naturen, indviet i dens Mysterier, som man i det antike Hellas var indviet i de eleusinske. Han var *Seeren*, ikke som Spaamand, men i Nutid og Fortid. Han saa med sine blotte Øjne Plantens Udvlingshistorie, Knokkelbygningens Hemmeligheder, opdagede i et Snarsyn Forverdenens Forvandlinger.

Der har været et Væsen, saa højbaarent som Shelley, hvis Aand dannede en Stige mellem Jord og Himmel, hvor Sangens Engle gik op og ned. Hos ham fik selv den simple hvide Tanke Straaleglans fra hans damprige, regnbueformende Indbildningskraft. Himlens Porte aabnede sig for ham; han skred hen over Idasletten og spillede Boldt med Stjernerne, saa han beholdt Guldstøv paa sine Fingre.

Der har altsaa været Aander, hos hvem det foregribende Instinkt udrustede Kundskabens disciplinerede Tropper. Deres rappe Tanker blev som beredent Infanteri, som de Infanterister, man i Krig nu og da anvender som Hestfolk. De rammer med forbausende Hurtighed og Sikkerhed deres Maal snart til Fods, snart til Hest. Hos saadanne Aander slaar Kundskabens Prosa over i Gætningens Poesi, ligesom fra først af Gætning blev Kundskab.

De Filosofer derimod, der som visse franske og amerikanske Modefilosofer slet ikke selv har den Art Snarsyn, selv ganske mangler dette ufejlbare Instinkt, de saa selvforglemmende priser paa den sønderdelende Forstands Bekostning – deres videnskabelige Smedje har talrige ypperlige Redskaber, solide smaa og store Hamre; men den har ikke nogen Esse. De lægger deres Fantasier som deres Tanker kolde paa Ambolten. De naaer derfor ikke til at udtale Ord, der brænder og fænger, Tanker, der aander, som et levende Væsen aander.

Ifald De, unge Mænd og Kvinder, da ikke netop er Genier, som ikke har mine Vink behov, men ærligt stræbende Aandens Arbejdere, saa vogt Dem for al

metodeløs Forskning, hold Dem til Fornuft og Videnskab!

Kilde

Brandes, G. (1920). Taler. København og Kristiania: Nordisk Forlag.

Kildetype

Dokumentation i bogværk

Tags

Festtale

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/georg-brandes-rustale>